ԱՇԱԿԵՐՊԱՍԱՆՔ

ԾԱՂԿԷՓՈՒՆՋ

1. Թուղթ երկնառաջ: — 2. Ղոյս՝ կիսամեայ թերթ մը ալ: — 3. Օգտակար, եւ շատ օգտակար ընկերութիւնք: — 4. Ռուսջուքի հայկ. Ըմբերցարանի տասնամեակը: — 5. Նոմէ (Ս.) Վրաց Լուսաւորիչ թէ տիտղոս:

1. Թոռղի Երինաւոյ: — Վիեննայի գիտութեանց կայսերական ճեմարանին անցեալ տարւան Նոյեմբեր 6ի նստին մէջ՝ տպագրուելու առաջարկուած գործերէն մէկն ալ էր, Թոռղի Երինաւոյի գերմաներէն թարգմանութիւնը, որ կատարած է քաղքիս կայսերական համալսարանին արեւելեան լեզուաց առանձնական-ուսուցիչ՝ Դր. Մաքսիմիլեան Թիաներ, մեր մատենագրարանին վեց ձեռագրաց վրայէն: Թոռղի Երինաւոյի վրայ առ ժամս հեռուեալ տեղեկութիւններն հաղորդած է: — Առաջիկայ հայերէն ձեռագիրս Երինաւոյ Թոռղը կը ներկայացնէ մեզի. փոքր գրութիւն մըն է, խորհրդական (mistique) բովանդակութեամբ որ ցայժմ եղած հետազօտութեանց համեմատ՝ մեր թուականին առաջին հազարամեակին վերջերը մահմեդական հողի վրայ՝ խպտի քրիստոնէից մէջ ծագած է: Ըստ զրուցին Թոռղի Երինաւոյ՝ նամակ մըն է, զոր Քրիստոս իւր ժամանակին անձամբ գրեր ու հրաշալի երեւոյթներով՝ Հռոմայ քահանայապետին ղրկեր է պէսպէս սպառնալիքներով՝ հաւատացեալները կիւրակէն սուրբ պահելու յորդորելու եւ ստիպելու համար: Երինաւոյ ինքին արեւելեց մէջ մեծ ճոխութիւն ունենալը կ՝ապացուցանեն այլեւայլ լեզուաւ կատարուած խմբագրութիւնները: Այս թուղթը "Նամականի" տիտղոսով եթովպացերէն հրատարակուեր է արդէն. ասոնցմէ զատ՝ կանոնաւոր երկու հայերէն անտիպ թարգմանութիւնք, նոյնպէս արաբերէն, կամ՝ կարշունի եւ ասորի թարգմանութիւնք ի Վիեննա, ի Հռոմ եւ ի Լոնդոն: "Թուղթ երկնառաջը" գեռ այս օրս Ուրմիոյ նեստորականները եկեղեցական գրոց կարգը կը դասեն: Լեզուագիտական կողմանէ մեծ հետաքրքրութիւն զարթուցանող հայ բնագրին հրատարակիչն եւ թարգմանիչը՝ ուրիշ օտարալեզու օրինակներն ալ հրատարակելու միտք ունի, որպէս զի գոհացուցիչ համեմատութեամբ մը՝ Երինաւոյ Ղոնիի մինչեւ ցայսօր կատարած ընթացքը հետազօտէ: — Այս Առանձնական-Ուսուցիչը՝ թէեւ թղթիս թուականն հազարին մտերը կը դնէ, սակայն ըստ մեզ՝ աւելի հին է: Թէ Երինաւոյ Ղոնիի եւ թէ երիտասարդ Հայագէտիս միւս գործոց վրայ լիակատար տեղեկութիւն պիտի տրուի՝ թերթիս մէջ, երբ հրատարակ ելլէ Թոռղի Երինաւոյ:

2. "Լոյս" կիսամեայ թերթն մըն ալ: — Կէսմ բրիջէն նոր պարբերական թերթ մըն ալ կու գայ հայ լրագրոց թիւն ստուարացընելու: Կիսամեայ թերթիս անունն է Լոյս, բայց Կ. Պոլսոյ Լոյսէն բոլորովին տարբեր ճառագայթներով: Այս Ամերիկայի "Լոյսը" ուրիշ շատ մը թերթերու պէս երկայն երկայն յառաջաբաններով ու մեծամեծ խոստումներով հրատարակ չ՝ելլիներ, ինչպէս որ նորելուկ սովորութեան կարգն անցեր է, այլ գովելի պարզ նպատակ մ՝ունի, "իւր ընթերցողներուն գիտցուածներն ալ՝ սորվեցնել եւ խորհուրդներէն լոյս տալ:" Այս պիտի ըլլայ "Լոյսի" նպատակը, որուն մեր առջեւն ունեցած առաջին երեք թիւերէն գատեալով՝ կրնանք առանց տատամսելու ըսել. թէ նոր Լոյսն իւր գծած շաւղէն լաւ կ՝ընթանայ, միայն գրութեանց մէջէն նիւթապաշտ երկին հատած տեսնելը՝ բաղձալի է մեզի: Ընդհանրապէս տարբեր կան նիւթերու վրայ գրուած պարզ յօդուածները՝ խնամեալ են, վասն զի մասնաւոր հրաւերով գրուած յօդուածները միայն կը հրատարակուին, իսկ ինքնակոչներուն գրութիւնները՝ ոչ: Փափաքելի է, որ օգտակար թերթիս շատ աժան գինը — տարեկան երեք ու կէս ֆր. մէկ թիւն 3. ս. — խիստ մ՝ըլլայ ամէն տեղ ժողովրդեան մէջ լաւ մուտ գտնելու. քանի որ — շնորհիւ իւր անվնաս ուղղութեան՝ բռնաւորներուն խանգարեալ քունը չի վրդովեր: — Կը մաղթենք կէսմբրիջի Լոյսին՝, որ իւր շողաւոր ճառագայթները՝ նաեւ լուսաւորեալ համարուած խաւարին խորշերն ալ արձակէ, եւ. — շուտով շմարի իւր լոյսը...:

3. Օգոստոս, եւ ջոգ օգոստոս ընկերութիւն: — կարծենք թէ աշխարհիս վրայ շատ քիչ են այն երանելի արարածները, որ տեսած չըլլան բանուորին անբաւի հաւասարած ցաւալի եւ արգահատելի այն վիճակը, որուն դիմով արհամարհական անունը կը տրուի: Ոգելից ըմպելի խմող մարդէն եւ դժբախտաբար խելքն ալ հեռը խմողէն աւելի ի՞նչ դարշելի եւ զզուելի բան կայ: Ինքն իւր անձին տերը չէ, բանականութիւնը կորսնցուցած՝ բասծն, ըրածը չի գիտեր: Պատէ պատ օրորուելով, ասոր անոր զարնուելով՝ ցեխերու մէջ տղմաշաղախ կը թաւալի: Կատղած գազանի պէս ձեռքն ինկածը կը բզքտէ եւ ջարդ ու փշուր կընէ: Հապա բերնէն թափթփած գժոխային խօսքերն...: Ահա այս խեղճութեան առջեւն առնելու համար է, որ Պարսկահայք Հալիլուլեան ընկերութիւն մը հիմներ են, շատ մը տներ կործանելէ վերջ պահելու եւ շատերուն "աղի աղի, արտասուքները սրբելու համար է, որ այս ընկերութիւնը հիմնող մարդկութեան ամենամեծ բարերար անձինքը կը ձեռնարկեն աբեցութեան դէմ մաքառիլ, հալիլուլեան գրքեր հրատարակելով, եւ — յրէ՝ նորերս մեր ձեռքն հասաւ Nr. 2. (առաջինը չտեսանք): Գրքոյկը բժիշկ Վահան Արծրունւոյ գրուատելի ձեռնարկին, "Բժշկի զրոյցներ"ի շարքին Ա. թիւն է — Մէ՛ խիրը՝. ծածկը միայն փոխուած է, որուն վրայ կը կարդանք. "Պարսկոստանի հալիլուլեան ընկերութիւնը՝ իր կանոնագրի համաձայն, հրատարակած եւ հրատարակելիք բրոշիւրները ձրիաբար ցրուում է պարսկաստանի հայ հասարակութեան: Խնդրում է Արտաքսմանի հայկական գրադարանների, Դպրոցների

---

1 Լոյսի հասցէն է՝ Louyce, published by M. Minassian, 51 Flagg S. CAMBRIDGE, Mass.

2 Տ. Մէ՛ խիրի վրայ մանրակ. հաւելեալ Ամ. 1901. թ. 12. էջ 183:

3 Թղթակցութիւնը եւ նուէրը յղել հետեւեալ հասցէին՝ M. le Dr. G. H. Pachayan, Président de la Société antialcoolique de Perse à TAURIS.

digitised by A.R.A.R.@

եւ զանազան կրթական ընկերութիւնների վարչութիւններից, որ հաճեն թաւրիզում նշանակել մէկին, որի միջոցով իրանց յանձնի ընկերութեանս հրատարակած գրքոյկները։ Ուղղակի եւս ստանալ կարելի է, եթէ ընկերութեանս ուղարկուի փոխանակերէն որոշ հայցէներ եւ գրքոյկի ճանապարհածախքը 3 կոպէկանոց պոստի մարկա եւ կամ՝ հաւասար արժէքով ռոբ երկրի մոբիռներ։ Ընկերութեանս հրատարակութիւնները, հասարակական տեսականութիւններ են, հետեւաբար բոլոր ազգ. թերթերը կարող են մասնակի կամ ամբողջական արդատպութիւններ անել։„ — "Շարժում„ թ. 356 կը գրէ. "Վառնայի երկսեռ վարժարաններու աշակերտաց միջ միտքը յղացեր է իրենց չքաւոր ընկերներուն օգնելու համար ընկերութիւն մը հիմնել։ Այս Սկոլիոն ընկերութիւնն արդէն հիմնուած է, որուն գործադիր վարչութեան երկու կարեւոր անդամուհիները դիմեցին Շարժումի միջոցաւ եւ կը դիմեն հայ հասարակութեան իրենց զօրավիգ հանդիսանալու այդ գեղեցիկ նպատակով գործին մէջ։ Կը շնորհաւորենք այդ միքը յղացող եւ գործնական հիմերու վրայ դնողները։„ Մենք ասա։

4. Ռուսաստանի հայ. Ընթերցարանի գանձանդիպը։ — Կարգադիր մասնախմբին կողմանէ մեզի ղրկուած շրջաբերական նամակ մը կը ծանուցանէ, թէ Ռուսաստանի հայկական Ընթերցարանին տասնամեակը գրական-երաժշտական փառաւոր հանդիսով մը պիտի տօնուի։ Ընթերցարանը տասն տարուան միջոցի մէջ յաջողեր է բաւականաչափ մտաւոր սնունդ մատակարարել տեղւոյն ուսումնատենչ եւ ընթերցասէր ազգայիններու։ Բայց որպէս զի կարելի ըլլայ անվնաս յարատեւել եւ աւելի բարգաւաճ վիճակի մէջ պահել՝ այս բարեպատեհ առթիւ կարգադիր Մասնախմբին հրաւէր կը կարդայ ամէն ազգասէր հեղինակ, հրատարակիչ, խմբագիր, գրավաճառ, կրթասէր եւն ազգայնոց, որ բարեհաճին նիւթապէս ու բարոյապէս ասպարել օգտաշատ հատատուութեան։ — "Ուղղութիւն„ մեր սեամբէն երբեք չի բաժնուիր, պիտի ըսուի. բայց առանց սերմանելու անհնար է հնձել։

5. Նոնի (Ս.) Վրաց Լուսաւորչի Ի պիտղս։ — Բոլանդեանց հատորներ քաղուածոյին Ի. հատորը՝ (Analecta Bollandiana, tom. XX. Brux. 1901) որ լոյս տեսաւ անցեալ տարուան վերջերը, Սրբուհւոյն Նունէի վրայ գրուած — այլեւայլ լեզուաւ — գրքերէ եւ յօդուածներէ առնուած կոտոր մը կայ, որ կը գրաւէ քաղուածոյին 338—40 էջերը, որմէ կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները։

Վրաց դարձին պատմութիւնը գրած է Ռուփինոս, որ կը հաւատէ թէ զայն Վրաց Բակուր թագաւորէն լսեր է։ Արաբական ժողովածոյից մէջ այս (Ս. Նունէ) կանանաւորը՝ կը կոչուի Թէոդոնոստա, որուն կանանաւորողները հնդկաց թագաւորին դեսպաններն էին։ Նոյնպէս կը պատմուի եմիովպական մէջ. խպտիական վիճակագրութեան մէջ ալ Թէոգենոստոս է, սա տարբերութեամբ միայն, որ փոխանակ երկրին հնդկաստանի՝ Երիէր Տիբերիոպոյ գրուեր է, բայց այս պէտք է կարդալ Երիէր Իբերիա (Վրաստան)։ Սոկրատայ, Սոզոմենոսի, Թէոփանոսի, Թէոդորետոսի՝ Ռուփինոսէ վկայութիւն բերելն յայտնի է, որոնց վրայ աւելցնելու է միանգամայն Գելասիոս Կիւզիկենացին ալ։ Ըստ Մով. Խորենացւոյ՝ ինչպէս յայտնի է, Ս. Նունէ՝ Սրբոց Հռիփսիմեանց ընկերներէն էր, որ Վրաստան փախած՝ հոն քրիստոնեութիւն քարոզեց Միհրանայ թագաւորութեան ժամանակ։ Օ. Քոն Լէմ մատիր կ'ըսէ, որ Նունէ կամ (քան Վրաց) Նինոյ տիտղոս մըն է վրացերէն, իբր թէ nonna. Բրոսէի կարծիքն ալ ճշդիւ այս է, ինչպէս նաեւ Ս. Նունէի վարքը վրական բնագրէ թարգմանողներուն։ Քոն Լէմ այն կարծիքն ունի՝ թէ Սրբուհւոյն անունը՝ Թէոդնոստա ըլլալու է. կարելի չէ ենթադրել, թէ այս անունը խորհրդական անուն ըլլայ Սրբուհւոյ մը՝ որ ճշմարտին Աստուծոյ ծանօթութիւնը Վրաստան մտցուց։

Խորենացւոյ պատմածները՝ մեծ խնամութիւն ունին վրացի բնագրէ կատարուած Վարդրապեան (Wardrop) թարգմանութեան հետ։ Վրացիք չշատանալով իրենց դարձին պատմութեամբն, զոր Ռուփինոս կ'աւանդէ՝ կը պնդեն թէ իրենց առաքելուհւոյն ծննդավայրն ալ գիտեն, որ է՝ Կոլասարա. (Կապադովկիա), եւ թէ սերած է Ս. Գէորգայ զարմէն։ Ս. Նունէ Իբերիա հանելէն յետաւ՝ շատ մը ճանապարհորդութիւններ ըրած է կը պատմեն, Երուսաղէմ, Եփեսոս անոր կը հանդիպինք նաեւ Հայաստան՝ Հռիփսիմեանց եւ Գայիանեանց հետ։ Ս. Նունէի վարուց պատմութեան հետ սիրտ առընչութիւն ունեցող յարակից մ'ալ է Աբիսթաբ հրէին եւ սուրբ պատմուճանին պատմութիւնը։ Գարձեալ Միհրան թագաւորին դարձ, եւն։ Խնդրոյս վրայ ճառող երկու յօդուած ի լոյս հանած են վերջերս. մին՝ Ջամլարով, որ կ'ուսումնասիրէ Ս. Անդրէի եւ Ս. Նունէի Վրաստան ըրած առաքելութիւնը, իսկ միւսը՝ Բասիլիերի, որ առանց ամենեւին Ս. Նունէի համար պատմածներուն (légende) վրայ ծանրանալու՝ Վրաց դարձը Ս. Անդրէի կը փորձէ վերագրել։ Ճշմարիտ է Բասիլիերի ըսածը՝ թէ այս նիւթին վերաբերեալ յոյն ձեռագիր մը կայ այս խորագրով՝ "Վասն ազգին Իբերիացւոց թէ որպէս եկն յաստուածածանօթութիւն.„ (Περὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἰβήρων πῶς ἦλθεν εἰς θεογνωσίαν) այո, սակայն այս ձեռագիրը՝ Ռուփինոսի պատմածէն տարբեր բան չի ցուցներ։

ԿԼՏՈՒ.

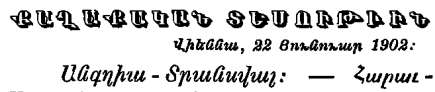

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Վիեննա, 22 Յունուար 1902։

Անգղիա - Տրանսվալ։ — Հարաւ-Ափրիկեան այս երկարաձիգ ու միանգամայն յետին աստիճանի բարբարոս պատերազմը, որ արդէն երրորդ տարին թեւակոխեց, դեռ երկակողմանի խստա-

digitised by A.R.A.R.@